

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ БАЗ ДАНИХ НА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

INTERNATIONAL TRANSFORMATION OF LEGAL PROTECTION OF DATABASES. IT'S INFLUENCE ON THE LEGISLATION OF UKRAINE

Маліновська І.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена висвітленню питань розвитку правової охорони бази даних в іноземних країнах, її історичній трансформації. Зокрема, досліджені та виокремлені найбільш актуальні та ефективні інструменти правового регулювання у Європейському Союзі, США, та інших країнах. На підставі цього розглядаються питання їх певної схожості в авторсько-правовій охороні та впливу на національне законодавство в Україні. На підставі даного дослідження виокремлено основні етапи трансформації правової охорони баз даних в Україні. Від першого етапу – охорони баз даних, що підпадали під ознаки збірок. До наступного етапу – розуміння бази даних як копіяції даних або сукупності будь-якої іншої інформації.

Проаналізовано актуальність питання поширення інституту "sui generis" серед європейських країн і його розуміння відповідно до положень Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 р. Зроблено висновок, що саме цей процес зумовив розширення правової регламентації, шляхом встановлення додаткового рівня охорони для будь-яких баз даних (оригінальних і неоригінальних) за допомогою прав особливого роду «sui-generis» у Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX.

Особливу увагу приділено аналізу визначення поняття «баз даних» в оновленому законодавстві України. Досліджено інформаційний критерій, як чинник впливу на формування сутності визначення «бази даних» і її розуміння в умовах удосконалення інформаційних технологій, нових умовах інформаційного простору. Доведено, що сучасне законодавство щодо правової охорони баз даних та інформаційне право дали новий поштовх для досліджень актуальних тенденцій охорони прав на базу даних, змістом якої є інформація. Адже, особливість сучасної правової охорони змісту бази даних також залежить від її наповненості творчою та/ або інтелектуальною, інформаційною складовою. Проте, право «sui-generis» здійснюється незалежно від того, чи підлягає відповідна база даних охороні авторським правом або іншими правами, зокрема, і інформаційним.

Ключові слова: база даних, sui generis, інформаційна система, інформаційні права, авторське право, доступ до інформації.

The article is devoted to the development of legal protection of the database in foreign countries, its historical transformation. In particular, the most relevant and effective instruments of legal regulation in the European Union, the United States, and other countries have been researched and allocated. On the basis of this, the issues of their certain similarity in copyright protection and impact on national legislation in Ukraine are considered. On the basis of this study, the main stages of transformation of legal protection of databases in Ukraine have been allocated. From the first stage – the protection of databases that fell under the characteristics of collections. The next step is to understand a database as a compilation of data or a collection of any other information.

The relevance of the issue of spreading the institution of "sui generis" among European countries and its understanding in accordance with the provisions of the Directive of the European Parliament and the Council of the European Union "On the legal protection of databases" of March 11, 1996 is analyzed. It is concluded that it was this process that led to the expansion of legal regulation by establishing an additional level of protection for any databases (original and non-original) with the help of rights of a special kind "sui-generis" in the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" dated 01.12.2022 No. 2811-IX. Particular attention is paid to the analysis of the definition of the concept of "databases" in the updated legislation of Ukraine. The information criterion as a factor influencing the formation of the essence of the definition of «database» and its understanding in the context of improvement of information technologies, new conditions of the information space is studied. It is proved that modern legislation on the legal protection of databases and information law has given a new impetus to the study of current trends in the protection of rights to the database, the content of which is information. After all, the peculiarity of modern legal protection of the content of the database also depends on its fullness of creative and/or intellectual, informational components. However, the sui-generis right is exercised regardless of whether the database in question is subject to copyright or other rights, including information rights.

Key words: database, sui generis, information system, information rights, copyright, access to information.

Вступ. З розвитком ринкової економіки і удосконаленням інформаційних технологій почали з'являтися нові інформаційні ресурси: істотно оновилися технології збереження даних і доступу до них, створені електронні каталоги бібліотек та оцифровані їх фонди; відкриті електронні журнали; сформовані електронні архіви. Реформування зазнала система інформаційно-бібліографічного обслуговування, що зробило доступною віртуальну бібліографічну довідку та електронну доставку документів [1, с. 29]. Поширення електронних баз даних та розвиток інформаційних відносин обумовили зміни у міжнародному і національних законодавствах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: Проблеми правової охорони бази та відносин у сфері інформаційних ресурсів досліджували такі вчені як: Литвин С.Й., Капіца Ю.М., Кохановська О.В., Орлюк О.П., Яркіна Н.Є., Якубівський І.Є. та інші науковці.

Вклад основного матеріалу. З розвитком інформаційних відносин зростає актуальність використання таких об'єктів як бази даних. Особливою цінністю яких

є не тільки спосіб угруповання, структуризації їх змісту. А і сам зміст. Саме тому доречно дослідити реформування не тільки національного, а і міжнародного законодавства у цій сфері. Його вплив на становлення правової охорони та правову природу баз даних.

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) [2, с. 503] серед об'єктів авторського права визначила електронні копіяції даних або іншої інформації, які охороняються, якщо за відбором або упорядкуванням їх змісту вони є результатом інтелектуальної творчої діяльності (п. 2 ст. 10).

Проте, першим міжнародним актом, який можна було застосувати до неелектронних баз даних, слід вважати Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів від 09.09.1886 р. [3, с. 320] (редакція 1908 р., 1928 р., 1948 р., 1971 р.). І хоча бази даних у ній не згадуються, її положення здатні охопити окремі форми цього об'єкта. Відповідно до п. 5 ст. 2 Бернської конвенції збірки літературних і художніх творів, зокрема енциклопедії та антології, що являють собою за добором і розміщенням мате-

ріалів результат інтелектуальної творчості, охороняються як такі, без шкоди правам автора кожного з творів, що становить частину таких збірників. Отже, характеристикою першого етапу правової охорони баз даних стало те, що *під дію конвенції потрапляли бази даних, які відповідали ознакам збірників*.

Новим кроком у міжнародно-правовій охороні баз даних стало прийняття у Женеві Договору ВОІС про авторське право 20 грудня 1996 р. [4]. Продовжуючи традиції Бернської конвенції договір мав за мету врегулювати нові відносини з використанням сучасних технологій. У статті 5 Договору закріплено, що компіляції даних або іншої інформації в будь-якій формі, які за підбором і розміщенням змісту є результатом інтелектуальної творчості, охороняються як такі. Така охорона не поширюється на самі дані або інформацію і не обмежує будь-яке авторське право, яке стосується самих даних або інформації, що містяться в компіляції [9]. Саме цей крок змінив уявлення про правову охорону баз даних, врахувавши певні зміни що характеризувались використанням сучасних технологій і відносин з використанням досліджуваного об'єкту.

Авторсько-правова модель охорони систематизованих даних була втілена і у національному законодавстві багатьох країн.

На європейському просторі на підставі положень Бернської конвенції історично склався єдиний підхід щодо віднесення баз даних, які мають елементи творчої праці, до об'єктів авторського права, що знайшло своє відображення у законах Франції, Німеччини, Великобританії (1985–1987 рр.). До цього напряму правової охорони приєдналася Канада (1988 р.).

Приміром, за законодавством Німеччини базою даних визнається збірка, в якій матеріали розташовані систематично або методично і є індивідуально доступними за допомогою електронних або інших засобів. Критерії віднесення збірок до охоронюваних об'єктів за німецьким законом дуже близькі до положень українського законодавства, а саме щодо вимог про систематизацію даних та механізму доступу до них.

Не стало винятком із зазначеної авторсько-правової моделі охорони і законодавство Китаю. Закон КНР «Про охорону авторських прав» (1990 р.), не відокремлюючи самостійного об'єкта – бази даних, поширює авторське право на складні твори (збірки), у тому числі отримані внаслідок компіляції деяких творів, уривків твору, а також на дані, що не є результатом творчої праці, та матеріалів, які є оригінальними за вибором та систематизацією змісту.

Якщо звернутися до досвіду США, то слід зазначити, що починаючи з вісімнадцятого століття збірники визнавалися там однією з найстаріших форм авторства і захищалися як «книжки» [5]. У 1976 р. Законом про авторське право було введено визначення поняття «компіляція» – це збір і складання вже існуючих матеріалів або даних, які підібрані таким чином, що в результаті робота в цілому є оригінальним авторським твором. Компіляції захищалися за умов творчого поєднання елементів, що включені до неї. Після розгляду відомої справи Feist Publications, Inc проти сільської телефонної служби (1991 р.) стосовно використання телефонного довідника [6] в правозастосовній діяльності США стали виокремлюватися оригінальні та неоригінальні бази даних. Останні не підпадали під авторсько-правовий захист, оскільки являли собою сукупність фактів, що викладені без будь-якої творчої обробки. Бази даних, які не мають творчого внеску, захищаються в США за допомогою норм про недобросовісну конкуренцію.

На європейському рівні нові ідеї правової охорони баз даних оформились у 1988 р., що було констатовано при розробці Зеленої книги «Авторське право та виклик технологій» [7, с. 8]. Перед Європою виникла гостра необхідність у пошуці певної форми захисту баз даних від

неавторизованого копіювання. Європейською комісією було розпочато розробку єдиної системи правової охорони баз даних для європейського простору. У рамках обговорень Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу питань щодо єдиних для ЄС засад правової охорони баз даних розглядалися правові механізми договірної права, захисту комерційної інформації, інституту захисту від недобросовісної конкуренції. У період з 1993 р. по 1996 р. сформувалося рішення прийняти окремий нормативний акт (Директиву), який за первинним задумом мав регулювати відносини щодо електронних баз даних, але на момент прийняття поширював свою дію на будь-які форми баз даних.

Прийнята Директива Європейського Парламенту і Ради 96/9/ЄС «Про правовий захист баз даних» [8] була спрямована на подолання невизначеності щодо охорони баз даних у державах-членах та вирішення економічних проблем, пов'язаних із стимулюванням необхідних інвестицій в передові системи зберігання і обробки інформації, що і було відображено у пп. 10–12 її Преамбули. Цим документом передбачалася авторсько-правова охорона баз даних, які є результатом інтелектуальної творчості, а також надавалася спеціальна охорона базам даних, в які вкладено значні фінансові або інші інвестиції. Останні отримали окремий рівень захисту під назвою «*sui generis*» – права особливого роду. В їх основу покладено комерційний інтерес розробників, які зробили значні інвестиції у створення бази даних.

Таким чином, Директива запровадила додатковий охоронний режим, внаслідок чого утворився «двоюрисний правооб'єктний режим» [5, с. 523]: один рівень (авторське право) охороняє оригінальний, творчо створений відбір чи упорядкування бази даних, інший – режим «*sui generis*» (особливе право) – вміст бази даних, що є результатом значних інвестицій. Під дію останнього потрапляли як оригінальні, так і неоригінальні бази даних.

На основі положень зазначеної Директиви інститут *sui generis* було введено у законодавство Бельгії, Великобританії, Іспанії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Франції. Окремі країни вводили його в авторсько-правові закони, зокрема Франція, Німеччина, Великобританія. У східноєвропейських країнах адаптація Директиви 96/9/ЄС здійснювалася двома шляхами: через внесення змін до авторського законодавства, або шляхом прийняття окремого нормативного акта. Приміром, Польща передбачила його окремим законом «Про захист баз даних», що повністю відповідає положенням Директиви 96/9/ЄС.

Незважаючи на тенденції поширення інституту «*sui generis*» серед європейських країн, його і досі не можна вважати домінуючим напрямом правового регулювання на світовому рівні. Так, Японія та Китай не підтримують введення *sui generis*, а для захисту прав виробника бази даних застосовують норми про недобросовісну конкуренцію. Китай, приміром, вважає, що *sui generis* посилить монополію розвинутих країн.

У Великобританії після імплементації положень Директиви у Постанову «Про права на бази даних» (1998 р.) серед фахівців виникли сумніви в необхідності настільки високого рівня охорони неоригінальних баз даних, який здатний поширювати свою дію на нескінченно широке коло випадків, а тому може призвести до зловживань монопольного характеру. Схожі настрої спостерігаються у науковому співтоваристві США, де стурбованість стосовно значного обмеження доступу до інформації у сфері науки та освіти стало серйозною перешкодою для введення додаткового охоронного режиму, аналогічного передбаченому Директивою.

Як стверджують американські фахівці в галузі захисту баз даних Джонатан Бенд та Джонатан С. Годвей, дискусія навколо цього питання в США відбиває історичне зіткнення двох конфліктуючих моделей. Перша – це

модель адвокатів, відповідно до якої бази даних і фактичні збірники отримують захист *per se*, тобто без будь-яких вимог до творчості або оригінальності авторства. Ця теорія відома під назвою «у поті чола» або «працьовита колекція». Її прихильники стверджують, що захист повинен надаватися базам даних як нагорода за наполегливу працю та вкладені у компіляцію інвестиції. Така нагорода забезпечує стимул для нових розробок. Друга модель відкидає ідею захисту баз даних без будь-якої оригінальності і творчості і стоїть на позиціях захисту авторським правом оригінального відбору, координації або розташування даних в базі, але не самих даних [9, с. 15].

Описана дискусія виникла внаслідок низки судових рішень, якими спочатку наприкінці дев'ятнадцятого століття, захищалися авторські права лише на оригінальні творіння, які містили елементи самобутності [10, с. 98]. З часом виникли спроби захистити компіляції, які не відповідають критеріям творчості, що і призвело до появи доктрини «у поті чола». Для її втілення були підготовлені відповідні законопроекти, однак вони так і не набрали чинності.

Дане питання характеризувалось певною дискусійністю. З одного боку, охорону неоригінальних баз даних відстоюють Американська асоціація інтелектуальної власності, Асоціація промислової інформації, Американська асоціація видавців, які схвилювані тим, що американський розробник, який не потрапляє під дію Директиви 96/9/ЄС, не має юридичних засобів захисту від недобросовісних європейських виробників [11, с. 786–787]. З другого боку, наукове співтовариство у США не бажає значного обмеження доступу до інформації у сфері науки та освіти, яке відбудеться у разі запровадження охорони за зразком Директиви 96/9/ЄС. На сьогодні в США інститут *sui generis* так і не врегульовано.

Проблема розширення правової охорони баз даних і охоплення нею неоригінальних об'єктів піднімається в багатьох країнах, але не знаходить єдиного рішення. Так, для правової охорони неоригінальних баз даних у країнах ЄС введено право *sui generis* (Бельгія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Франція), засноване на положеннях Директиви ЄС. В Угорщині, Ісландії, Норвегії та Словенії положення про захист неоригінальних баз даних було закріплено в розділах, що присвячені суміжним правам. У законодавстві Чеської Республіки, Естонії, Латвії, Ліхтенштейну у положеннях, що стосувалися особливих прав на базу даних, введені в розділи, окремо від тих, в яких висвітлюються питання авторського права або суміжних прав.

Проте, досить значимим для правової охорони баз даних стало її визначення в угоді ТРІПС. Відповідно до якого компіляція даних або іншої інформації в електронній чи іншій формі, яка завдяки *відбору або упорядкуванню її змісту є результатом інтелектуальної творчої діяльності*, охороняється як така (п. 2 ст. 10). Директивою 96/9/ЄС передбачено, що бази даних, які через *підбір чи упорядкування їхнього вмісту є власним інтелектуальним творінням* автора, захищаються як такі авторським правом (п. 1 ст. 3). Договір ВОІВ про авторське право (1996) визнає охоронюваною компіляцію даних (базу даних) у будь-якій формі, яка за *підбором і розміщенням змісту є результатом інтелектуальної творчості*. Отже, у вищезазначених визначеннях підкреслювалась тенденція авторсько-правової охорони баз даних.

Проте, відповідно до положень Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 р. щодо бази даних закріплюється *право особливого роду "sui generis"*. Яке здійснюється незалежно від того, чи підлягає відповідна база даних охороні авторським правом або іншими правами. Крім того, здійснення права особливого роду (*sui generis*) незалежить від того, чи під-

лягає вміст відповідної бази даних охороні авторським правом або іншими правами. Положення даної Директиви спричинили суттєвий вплив на правову охорону баз даних в Україні.

На сьогоднішній день національне законодавство України доповнено суттєвими *положеннями Директиви 96/9/ЄС «Про правовий захист баз даних»*. Цей процес реалізований у напрямку розширення правової регламентації, шляхом встановлення додаткового рівня охорони для будь-яких баз даних (оригінальних і неоригінальних) за допомогою прав «*sui generis*» у Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-ІХ.

Нові умови інформаційного простору, нові форми інформаційних ресурсів і сучасне законодавство дали новий поштовх для досліджень. Зокрема, наразі однією із тенденцій правової охорони бази даних, яку розглядають науковці на підставі аналізу національного та міжнародного законодавства є інформаційне право. Наприклад, у Законі України «Про Національну програму інформатизації» від 01.12.2022 року № 2807-ІХ [12] базу даних визначено, як систематизовану сукупність даних, що відображає стан об'єктів та їх взаємозв'язків у визначеній предметній сфері. Досить важливим є визначення *поняття даних як інформації* у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки, технічними та програмними засобами, яке міститься у Законі України «Про електронні комунікації» від 16.12.2020 № 1089-ІХ [13]. Відповідно, проаналізувавши визначення бази даних, яке міститься у Законі України «Про авторське право і суміжні права» [14]. А саме, база даних (компіляція даних) – *сукупність творів, даних або будь-якої іншої інформації у довільній формі*, що розташовані у систематизованому або упорядкованому вигляді, що можуть бути доступні за допомогою спеціальної пошукової системи та/або на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів. Можна зробити висновок, що зміст бази даних можуть складати: 1) об'єкти авторського права – твори; 2) інформація; 3) дані. Під «інформацією» відповідно до ст. 200 Цивільного Кодексу України потрібно розуміти *будь-які відомості та/або дані*, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Ідентичне визначення наводиться і у Закон України «Про інформацію» [15]. При цьому дані уже є складовою інформації. Тому, законодавець здійснив їх повторення у визначенні бази даних ще раз. Адже «дані» і так входять до поняття «інформації», тобто є її складовою. Проте, не тільки будь-які твори та/або інформація можуть бути її вмістом. Зокрема, це також можуть бути об'єкти суміжного права, певні новаторські технічні рішення, або алгоритми, інформація про промислові зразки, зокрема про зовнішній вигляд виробу або його частини, торговельні марки, географічні зазначення. Це також може бути будь-яка інша інформація, проте лише та яка є належним чином упорядкованою чи систематизованою. Саме це підкреслює значущість її технологічних та функціональних ознак, що є визначальними для характеристики сутності та призначення бази даних як об'єкта будь-яких суспільних відносин. Отже, на нашу думку, *особливість сучасної правової охорони змісту бази даних залежить від її наповненості творчою та/або інтелектуальною, інформаційною складовою*. При цьому інформаційна складова змісту бази даних є досить вагомим. Адже, з одного боку особа має вільний доступ до інформації, з іншого їй гарантується право на нерозголошення інформації щодо її особистого життя. Саме тому аналізуючи інформацію яка складає зміст бази даних, необхідно підкреслити значущість інформаційних прав. Адже, «загальні принципи права ЄС є самостійним джерелом права, одним з яких є принцип дотримання фундаментальних прав людини, до яких відносяться

й інформаційні права. Європейський Суд вказав, що не лише положення національного права, а й положення права ЄС, що суперечать загальному принципу права ЄС про фундаментальні права людини, не мають права на існування і мають бути анульовані» [16]. Відповідно однією із важливих актуальних тенденцій охорони прав на базу даних, змістом якої є інформація, окрім права

особливого роду (*sui generis*) є інформаційні права. При цьому охорона баз даних відповідно до права особливого роду (*sui generis*) не перешкоджає здійсненню інформаційних прав, які існують щодо вмісту такої бази даних. Це зумовлено впливом Європейського законодавства, яке визначає їх як загальнообов'язкові норми права що регулюють права людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ярошенко Т. Електронний журнал у дзеркалі публікації у професійній пресі. *Вісник Книжкової палати*. 2006. № 5. С. 29–32.
2. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. *Офіційний вісник України* 2010. № 84. Ст. 2989. ред. від 15.04.1994. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_018. (дата звернення 30.10.2023р.)
3. Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів: ВО інтелектуальної власності; *Конвенція, Міжнародний документ від 24.07.1971*. *Офіційний вісник України від 18.10.2007 – 2007 р.*, № 75, стор. 173, стаття 2809, код акта 41116/2007 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 16.10.2023)
4. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20.12.1996 р. *Законодавство України*: офіц. сайт Верхов. Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_770. (дата звернення: 30.10.2023)
5. Copy right : Act of May 31, 1790, ch. 15, 1 Stat. 124 (protecting books, maps and charts). URL: http://www.conservapedia.com/1790_Copyright_Act
6. Захист баз даних у США. *Lus mentis. Law and technology explained*. URL: <http://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&langpair=en%7Cru&u=http://www.iusmentis.com/databases/us/>. (дата звернення: 16.10.2023)
7. Green Paper “Copyright and the Challenge of Technology”. COM (88) 172 final, 1988. p. 239. URL: http://ec.europa.eu/green-papers/pdf/green_paper_copyright_and_challenge_of_thecnology_com_88_172_final.pdf (дата звернення: 16.10.2023)
8. Council Directive on the legal protection of data bases: March 27 1996. Official Journal of the EC.L.77. 1996. P. 20.
9. Band J. Sui Generis Database Protection. Has Its Time Come? / Jonathan Band, Jonathan S. Gowdy. *Washington : Morrison & Foerster LLP*, 1997. 20 p.
10. Eaton S. Drone, A Treatise on the Law of Property in Intellectual Productions in Great Britain and the United States 386 (1879); George T. Curtis, Treatise on the Law of Copyright 174 (1847) Case : The Constitutionality of Proposed Federal Database Protection Legislation 2002–2003 / Bender Paul. 28 U. Dayton L. Rev. 2003. 143 p.
11. Gardner W. Intellectual Property: Database Protection and Access to Information / William Gardner, Joseph Rosenbaum. *Science Magazine*. 1998. № 5387, Vol. 281. P. 786–787.
12. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 року № 2807-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення: 16.10.2023)
13. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 16.10.2023)
14. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2811-20> (дата звернення: 16.10.2023)
15. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. / *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20101013> (дата звернення: 16.10.2023)
16. Stauder v. City of Ulm (Case 29/69, [1969], ECR 419